

Література

1. *Набоков В.В.* Николай Гоголь: Эссе / Набоков В.В. Лекции по русской литературе. Чехов, Достоевский, Гоголь, Горький, Толстой, Тургенев; пер. с англ; предисл. И. Толстого. – М.: Независимая газета, 1996. – С. 31 – 136. – (Серия «Литературоведение»).
2. *Гоголь Н.В.* Письмо Н.М. Языкову от 5 апреля < н. ст. 1845 >. Франкфурт/ Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 7 т. – Т. 7: Письма. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 250 – 255.
3. *Золотусский Игорь.* Гоголь / Игорь Золотусский. – М.: Молодая гвардия, 1979. – 511 с.
4. *Гоголь Н.В.* Собрание сочинений: В 7 т. – Т. 2: Миргород. – М.: Художественная литература, 1984. – 318 с.
5. *Лотман Ю.М.* Проблема художественного пространства в прозе Гоголя / Лотман Ю.М. Избранные статьи: В 3 т. – Т. 1: Статьи по семиотике и типологии культуры. – Таллин: Александра, 1992. – С. 413 – 448. – (Открытый фонд Эстонии).
6. *Гоголь Н.В.* Письмо М.П. Погодину <1834.> Генварь 11. <Петербург> / Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 7 т. – Т.7: Письма. – М.: Художественная литература, 1986. – С. 97–99.
7. *Гоголь Н.В.* Объявление об издании Истории Малороссии / Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 9 т. – Т. 7: Юношеские опыты / Сост. и коммент. В.А. Воропаева, И.А. Виноградова. – М.: Русская книга, 1994. – С. 149.
8. *Гуковский Г.А.* Реализм Гоголя / Гуковский Г.А. – М.–Л.: Гослитиздат, [Ленинградское отделение], 1959. – 531 с.
9. *Гоголь Н.В.* Взгляд на составление Малороссии / Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 7 т. – Т.6: Статьи. – М.: Художественная литература, 1986. – С.47 – 61.
10. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2 т. – Т.2. – М.: Советская энциклопедия, 1988. – С. 42–43.
11. *Вайскопф М.* Сюжет Гоголя. Морфология. Идеология. Контекст / Вайскопф М. – М.: Радикс, 1993.
11. *Марценішко Вікторія.* Втілення опозиції „свій – чужий” у повісті Миколи Гоголя „Тарас Бульба”.

Вікторія МАРЦЕНІШКО

ВТІЛЕННЯ ОПОЗИЦІЇ “СВІЙ – ЧУЖИЙ” В ПОВІСТІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ “ТАРАС БУЛЬБА”

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування і змістового наповнення опозиції “свій – чужий” в повісті Миколи Гоголя “Тарас Бульба”. Значна увага приділяється способам її художнього втілення в тексті повісті, при цьому наголошується на впливі етнічних стереотипів на формування образу “чужого”, “іншого”.

Ключові слова: міф, стереотип, опозиція, історія, ідеологія, національна ідентичність, романтизм, релігія, християнство.

Дослідження уявлень сусідніх народів один про одного, котрі сформувалися в процесі тривалих контактів між ними, сьогодні є одним із перспективних напрямів історико-культурних досліджень, здатні постановкою загальних проблем і їхнім спільним вирішенням об’єднати вчених різних спеціальностей – літературознавців, істориків, фольклористів і т.д. Літературознавець Леонід Горизонтов наступник чином пояснює необхідність вивчення стереотипів, зокрема етностереотипів: “Вони (стереотипи. – В.М.) не тільки відображають, нехай в переломленому вигляді, реалії, але і формують переконання,

керують вчинками людей, навіть впливають на прийняття політичних рішень здатних змінювати дійсність. Сам феномен переломлення несе у собі унікальну інформацію про ментальність епохи. У той же час існує тенденція до колекціонування стереотипів, котра обмежується їхньою реконструкцією без належної інтерпретації. Зрештою, такого роду ігри інтелектуалів служать укоріненню і пропаганді традиційних кліше, сприяють їхньому вторгненню із минулого в сьогоднішній день, а зовсім не викоріненню, як нерідко декларується” [1, 39].

Доба романтизму в Європі відзначається інтенсивним процесом формування націй, тому в центрі пошуків романтиків, особливо слов'янських, постійно перебувала проблема кристалізації національної ідентичності, котра стала стрижневою у творчості багатьох письменників. Процес формування національної ідентичності в літературі розглядається з перспективи бінарної опозиції “свого” та “чужого”, яка в сучасній науці є засадничою для висвітлення проблем індивідуальної, колективної, національної ідентичностей тощо. Відомий російській культуролог Гасан Гусейнов сформулював проблему так: “До важливого шару суспільного самоусвідомлення належить “образ (постать) іншого”. У кризові моменти історії, коли власна культурна традиція в уявленні людей підірвана, образи “чужих” (“чужинних”) культур, усвідомлено або ні, набувають особливого сенсу та ваги під час кризи і переосмислення своєї національно-культурної ідентичності” [Цит. за: 2, 137]. Формування національної ідентичності найчастіше перебуває в полі зору історичної науки, однак з першої половини ХІХ століття в Україні виразником суспільних настроїв була література, саме вона відображала процес формування національної ідентичності. Саме ці причини зумовили наш інтерес до зазначеної теми.

В силу різних об'єктивних і суб'єктивних обставин імагологія як наукова дисципліна лише нещодавно стала об'єктом професійного наукового вивчення. Тому перед сучасним літературознавством стоїть чимало конкретних запитань, що потребують свого вирішення. Про це переконливо свідчить поява упродовж останніх десятиріч чималої кількості праць, зокрема, Шашкевича Я. [3], Грицака Я. [4], Наливайка Д. [5], Забловського А. [6], Яковенко Н. [7], які окреслюють широкий спектр наукових проблем, пов'язаних із дослідженням імагології.

За часів романтизму в народній свідомості українців домінуючими стали архетипні образи козаків, гайдамаків як захисників православної віри, саме з ними пов'язувалися спогади про запеклу боротьбу з польською шляхтою. Невипадково популярним, улюбленим персонажем в цей час стає Тарас Бульба з однойменної повісті Миколи Гоголя. В основі повісті “Тарас Бульба” закладена опозиція свого – чужого, яка належить до найглибших архетипних структур. Така опозиція притаманна родовій свідомості, на що вже вказували деякі дослідники, зокрема Юрій Лотман [8, 36]. Хоча при цьому фактично не враховувалося те, що ця опозиція перенесена Гоголем в Україну часів козаччини і тому набуває не тільки

первинного, родового, але й етноісторичного змісту, слушно зауважує Дмитро Наливайко [9, 8 – 9].

Більшість сучасних досліджень, присвячених повісті “Тарас Бульба”, переважно зосереджуються на питаннях стилю й використання Гоголем моделей усної народної творчості, зокрема елементів та аспектів українських історичних пісень і дум. Зокрема, боротьба козаків з ляхами, що є одним із прикладів функціонування в повісті опозиції “свої – чужі”, порівнюється дослідниками з поєдинками билинних богатирів, а також давньоруських воїнів з ворогами землі Руської [10]. У монографії “Вибрані студії. Скворода. Гоголь. Шевченко” Юрій Барабаш наголошує на важливості чинника еволюції, змінюваності оцінок, симпатій чи антипатій Гоголя щодо понять “москалі”, “жиди”, “ляхи”, при цьому знаходить несподівану близькість поглядів щодо них з боку Гоголя і Шевченка [11]. Очевидно, що окремі аспекти повісті залишаються дискусійними до цього часу. Зокрема, необхідно з’ясувати характер функціонування бінарної опозиції “свій – чужий”, виявити способи художнього втілення її в тексті повісті, що і є метою даної статті.

Історичний розвиток української нації надзвичайно тісно пов’язаний із розвитком сусідніх держав, народів, що по-різному відбилося на нашій політичній, культурній долі. Так склалося, що Україна мала трьох близьких сусідів, контакти з якими породили довготривалий, не завжди позитивний історичний досвід: поляків, росіян, кримських татар. В багатьох українських творах можна спостерігати досить часто повторювану тріаду – козак-українець, поляк (лях), турки, яких “історія химерно з’єднала спільним ланцюгом, то зіштовхуючи між собою в непримиренній ворожнечі, то силою обставин примушуючи до сусідської злагоди, але завжди фатально переплітаючи їхні інтереси” [12, 126.]. Зустрічаємо згадувану тріаду і в повісті Гоголя, при цьому диференціація відбувається на конфесійному, культурному та соціальному ґрунті.

Згадки про ворогів козаків – турків – подаються на перших сторінках повісті Гоголя (“...в трьох випадках завжди слід узятися за шаблю ... коли вороги були бусурмени і турки, проти яких він (тобто Тарас Бульба. – *В.М.*) вважав дозволеним у кожному випадку підняти зброю на славу християнства” [13, 302]). Під час подорожі Бульби з синами на Січ вдалося їм здалеку побачити татарина: “Маленька голівка з вусами втупила здаля просто в них вузенькі очі свої, понюхала повітря, як гончий собака, і, як сарна, зникла, побачивши, що козаків було тридцять чоловік. “Ану, діти, спробуйте наздогнати татарина!.. і не пробуйте – довіку не спіймаєте: в нього кінь прудкіший за мого Чорта” [13, 313].

Проте образ бусурмена-турка у повісті поданий скупо, незначними згадками і зрештою це поняття долає первинні етимологічні рамки. При уважному читанні твору стає помітним те, що Тарас Бульба застосовує поняття “бусурмен” не тільки до Туреччини, “татарви” чи султана. Він включає сюди окрім “турків” і “татар” ще й ляхів, за умови, “якщо вони

почнуть щось проти віри нашої чинити” [13, 302]. Тобто опозиція “своє” і “чуже” формується в першу чергу на основі конфесійної відмінності. У відомій і часто цитованій науковцями промові про товариство, Бульба переводить цю опозицію у сферу національних взаємин, тут козацтву, батьківщині протистоять “інші землі”, тобто чужина, де живуть “розумні люди, та не ті; такі ж люди, та не ті” [13, 378], а величному почуттю національної ідентичності – ганебне поклонництво: “Переймають чорт знає які бусурменські звичаї; цураються мови своєї; свій з своїм не хоче говорити; свій свого продає, як продають бездушну тварину на торговому ринку. Милість чужого короля, та й не короля, паскудна милість польського магната, що жовтим чоботом своїм б’є їх у пику, дорожка для них за всяке братерство” [13, 379]. Таким чином стає очевидно, що поняття “бусурмани” об’єднує усіх чужих людей і за вірою, і за походженням, тобто стає загальним поняттям ворожої чужоземної сили. “Дискурс “бусурманства” в Гоголя і Шевченка обіймає, отже, вельми широке коло явищ як конфесійних, так і етнічних, при цім обидва аспекти щільно й водночас гнучко пов’язані з аспектом соціально-моральним”, – підсумовує Ю. Барабаш [11, 434]. На прикладі монологу Тараса Бульби можна прослідкувати динамічність цього зв’язку і його здатність до внутрішньої трансформації, оскільки означення “бусурманські звичаї” включає в себе і конфесійне та національне ренегатство, і становий конформізм, і пристосуванство, і чужі патріархальному козацькому менталітету ринкові відносини.

Увагу Гоголя-письменника привертає межове становище України між ісламським світом і світом католицьким, при цьому мусульманський чинник фактично ігнорується, головним залишається бінарна опозиція “українське – польське” як “своє – чуже”. Саме ця опозиція стає основою повісті, вона охоплює усі рівні тексту – власне оповідь, історичні екскурси, публіцистичні й ліричні відступи, описи, діалоги.

Розглянемо детальніше перший сюжетний рівень. У повісті Гоголь подає широку панораму національно-визвольної боротьби козацтва проти польської шляхти: “Піднялася вся нація, бо урвався терпець народові, – піднялася помститися за знущання над правами своїми, за ганебну зневагу своїх звичаїв, за наругу з віри предків і святого обряду, за глум над церквами, за свавілля чужоземних панів, за гніт, за унію, за ганебне панування жидівства на християнській землі, за все, що скупчувало й побільшувало з давніх часів сувору ненависть козаків” [13, 330]. Характерним постає і центральний епізод твору – облога польської фортеці, де у смертельному двобої зійшлися козацькі і польські війська.

Відчуття окремішності щодо поляків виникає передусім з відмінності християнської спадщини, тому лейтмотивом твору є захист православ’я, відсіч католицизму, інколи втілена у найекстремальніших

формах, у жахах “лютої напівдикої доби”, коли палали костели й абатства, жорстоко знищувалися ксьондзи. Звичайно найтрагічнішим кульмінаційним моментом протистояння-зіткнення двох різних, ворожих світів, двох конфесій є покарання Бульбою свого сина Андрія. Промовистим є той момент, що повнішим і об’ємнішим образ Андрія стає саме в другій редакції повісті, його величне, непідвладне і разом з тим злочинне кохання до полячки отримує значення не тільки однієї із сюжетних доміант, але і складної, фактично невирішеної моральної дилеми. З особливою силою тут висвічується трагізм епохи, що вимагає беззастережного підпорядкування почуттю обов’язку перед родом, батьківщиною. Якщо в першій редакції “Тараса Бульби” образ спокушеної і спокусливої Польщі був лише намічений (зустріч Андрія з панночкою в костелі в другому розділі і згадка у восьмому іноземних графів і баронів, що наїхали в Польщу), то послідовний розвиток ця тема отримала саме в другій редакції повісті (у першому, другому, шостому, сьомому, дев’ятому і одинадцятому розділах). Привертає увагу майстерний опис на початку шостого розділу чудового католицького храму осадженого міста Дубно, куди потрапляє Андрій, поспішаючи на побачення з панночкою [13, 344 – 346]. Таким чином починає реалізуватися наступний, етичний рівень опозиції “свій – чужий”.

Характерним щодо цього є опис страти козаків, побудований на різкому контрасті духовної величі і сили, “якоїсь тихої гордовитості” [13, 405] Остапа з побратимами і молодого бундючного шляхтича, який коментує подробиці страти панночці Юзисі. Як часто зустрічається в Гоголя, етичне протистояння тут подається через естетичні характеристики. Недаремно письменник ніби мимохідь зазначає, що молодий кавалер Юзисі чи то був шляхтичем, “чи то він здавався шляхтичем”, і що, крім військового одягу та двох ланцюжків, у нього, здається, “на квартирі залишалася тільки подерта сорочка та старі чоботи” [13, 404]. Інші персонажі з натовпу зображені також не набагато привабливішими: бачимо тут “юрбу голодних лицарів”, “шляхтича у полинялому червоному кунтуші, з почорнілими золотими шнурками”, “прехімерні пики з вусами і в чомусь схожому на чепчики” [13, 405], що жадібно ловлять солодощі, які кидають з балкона панночки. Ось таким карикатурними постатями постають варшавські жителі перед козаками, що йшли на страту.

В дещо іншому плані побудовано опозицію “козаки – поляки” у сцені словесного двобою перед стінами обложеної фортеці. Спочатку Гоголь подає широкий, розлогий опис польського війська (“польські витязі, один за одного кращий”, “мідні шапки сяяли, як сонця”, “каптани з відкидними рукавами, шиті золотом”, “шаблі й зброя в дорогих оправах” [13, 361]), натомість козаки були просто вдягнені (“не було в них ні на

кому золота”, “прості були на них кольчуги й свити”, “чорніли та червоніли чорні червоноверхі смушеві шапки” [13, 362]). Проте Гоголь підкреслює, що краса і пишність польського війська є оманливою, бо її або куплено на останні гроші прогуляної спадщини, або ж оплачено принизливим сенаторським нахлібництвом (“Іншим разом і випити не було на що, а на війну все причепурилося” [13, 362]). Натомість козаки зневажливо ставилися до розкоші, до матеріальних благ, “не любили козаки пишно вбиратися на битвах”, “тільки хіба де-не-де блищало воно на шабельних руків'ях та рушничних оправах” [13, 362]. Не даремно ж під час бою козак Бородатий, бажаючи пожитися грошима і коштовностями вбитого шляхтича, втрачає пильність і гине. “Не до добра повела корисливість козака”, – коментує Гоголь його жадобу наживи [13, 365].

Зображення поляків у негативній площині незрідка давало підстави для звинувачення Гоголя у полонофобії. Повість можна розглядати в контексті цілої хвилі антипольських публікацій після повстання 1831 року, сповнених обурення й ненависті, авторами яких були відомі культурні діячі О.Пушкін, П.Гулак-Артемівський, Г.Квітка-Основ'яненко, М.Венгер. Така вимушена полонофобія була на руку царському урядові, який всіляко роздухував антипольські та антикатолицькі настрої, усвідомлюючи небезпеку польського національно-визвольного руху. Офіційна самодержавна ідеологія страхала пересічного громадянина “польськими інтригами” та “польським віроломством” [Див. дет. про це: 14]. В той же час відомі гоголівські критичні характеристики політики царського уряду, його схильність до католицизму. Зрештою, не ці моменти є вирішальними, оскільки витoki польського мотиву в повісті Гоголя слід вбачати не в особистих симпатіях чи антипатіях, а в об'єктивній природі зображуваного матеріалу. Адже архетип “свої – чужі” повинен перетворитися в повісті на конкретну історичну опозицію “козак – лях”. Серед впливів на формування такої опозиції слід було б назвати передусім історіографічні джерела, особливо “Історію Русів”, впливи українського фольклору, особливо народної пісні [15, 40 – 42]. Образ поляка, поряд з постаттю татара, в українських фольклорних творах є одним із найбільш уживаних, до того ж суто негативно зображеним (“Лях, жид та собака – віра однака”). Думи та пісні, особливо періоду Хмельниччини, сповнені нищівної сатири на адресу пихатої шляхти, яка, прийшовши на Україну, почала будувати “дубові хати”, а, тікаючи з України, навіть “погубила шуби” (“Чи не той то Хміль”). Найчастіше увага звертається на боягузтво, безмежну словесну хвальковитість, відсутність справжньої лицарської хоробрості поляків, а, натомість, вказується на її позірний характер.

Разом з тим Гоголь прагне до об'єктивності зображення, хоче пом'якшити історіософське протистояння. Тому подані у творі згадки про “лють і жорстокість” Бульби, розлогі сцени страшної розправи козаків над польськими жінками і дітьми, співчутливі описи голодної смерті мешканців польської фортеці. Під час бою з козаками поляки постають не

як сукупність воїнів-індивідів, а як безлике вороже воїнство, аналог фольклорному “превращаюму війську”. Поляки у творі Гоголя б’ються лицарськи, відважно, гордо, але ж “хіба є така сила, яка б пересилила руську силу!” [13, 364].

У повісті “Тарас Бульба” польський чинник тісно пов’язаний єврейським, обоє постають як ворожі сили національній самобутності, соціальним інтересам, релігійним засадам і традиціям українців. Вперше згадки про євреїв подані у повісті наприкінці першого розділу, коли Тарас приїздить з синами на Січ, де він “подивиться на перші подвиги їх у військовій науці та бенкетуванні, яке вважав теж за одне з головних достоїнств лицаря” [13, 303]. Окрім козаків Січ була сповнена “майстровими, які тут-таки справляли ремесло своє, то людьми всіх націй, що наповнювало це передмістя Січі, яке було схоже на ярмарок і одягало й годувало Січ” [13, 314]. Серед цих “людей всіх націй” особливо виділяються “спонукувані сильною корисливістю жиди, вірмени й татари” [13, 318].

Опозиція “українець – єврей (жид)” зумовлена, як і у випадку з поляками, специфічністю зображеного історичного матеріалу. Експансія католицизму та іудаїзму в цей період носила войовничий, антихристиянський характер, загрожувала знищенням не лише православної віри, але й основ державності. Не випадково Гоголь подає чимало прикладів участі євреїв разом з поляками у соціально-економічному визиску українців, у національному і конфесійному утиску. Найбільш цитованою є розповідь козаків про безчинства жидів (ксьондзи впрягають православних українців, “жидівки шиють спідниці з попівських риз” [13, 328], жиди орендують православні церкви), після чого розгнівана “юрба ринула на передмістя з бажанням перерізати всіх жидів” [13, 329]. Багато спільного із традиціями інтермедій можна віднайти в описах втоплення в Дніпрі січових євреїв (запорожці із задоволенням спостерігають, як “жидівські ноги у черевиках та панчохах метлялися у повітрі” [13, 330]). Разом з тим подано сповнений щирим болем і співчуттям опис невідомої молодої жінки – Гоголь називає її “жидівкою” – чиє мертве, спотворене голодом, тіло Андрій бачить на вулиці обложеного міста [13, 346].

Таким чином можна вести мову про амбівалентність образу єврея у повісті Гоголя. До євреїв козаки ставляться як до постаті звичної, щоденної, без якої не можливо уявити своє життя, він “природно інтегрований у повсякденне українське життя і побут, може вважатися таким її атрибутом, котрий посідає певне усталене місце в характерній для тодішньої України ієрархії міжетнічних взаємин” [11, 545]. Козаки з гнівом і обуренням відкидають спробу січових євреїв побрататися з ними, але і як

ворогів вони їх сприймають рідко, лише у хвилини засліплення образою і гнівом, щоправда вирішальним тоді був чинник релігійний, а не етнічний.

Наскрізна тема твору – участь євреїв в західній експансії, життя єврейських общин, які селилися разом із Січчю. Євреї, як показує Гоголь, призвичаїлися до сусідства із запорожцями, вигідно використовуючи лиху козацьку вольницю для власної вигоди. Навіть страх стихійного незадоволення козаків проти євреїв не зупиняє їх. Саме психологія торгівця, що яскраво розкрита в образі Янкеля, чи не найбільш відштовхувала козаків від братерства з євреями. В цьому контексті характерним є епізод ділових зборів Янкеля в похід разом з козаками, хоча минуло зовсім небагато часу після того, як Бульба пощадив його і врятував від гніву товаришів: “Нехай пан тільки мовчить та нікому не каже: між козацькими возами є один мій віз; я везу всякий потрібний запас для козаків і по дорозі приставлятиму всякий харч за таку дешеву ціну, за яку ще жоден жид не продавав...” Здвигнув плечима Тарас Бульба, подивувався з меткої жидівської натури і від’їхав до табору” [13, 332].

В Гоголя зв’язок між елементами бінарної опозиції “українці – євреї” складний, неоднозначний [16, 205 – 207]. Звичайно, різнить їх віра, викликає спротив у козаків їхня лихварська психологія, часто євреї разом з панами прагне заробити на українських бідах. Проте також може потерпати разом з козаками від поляків, його торгівля, як і шинки, є невід’ємною частиною українського життя. Важливо також те, що єврей розуміє і часто говорить саме українською мовою. Тому до євреїв Тарас Бульба не ставиться ані як до побратимів, ані як до суперників – в його очах вони не воїни.

Важливим є момент спроби врятування Янкелем Остапа, бо й недаремно саме до Янкеля прийшов Бульба прохати про допомогу. Коли єврей побачив Тараса, “так і постали жидові перед очима насамперед дві тисячі червінців, що були обіцяні за його голову...” [13, 393]. Звичайно, Бульба спонукає його до небезпечної справи також за допомогою щедрої грошової обіцянки. Можна розмірковувати про те, чого більше в Янкелевих вчинках – вдячності за колишній порятунок Тараса від розгніваних запорожців, чи звичайного співчуття, важливо те, що в Янкелевій душі людське бере гору над користою (“Янкель посоромився своєї корисливості й силкувався придушити в собі вічну думку про золото, що, як черва, обвиває душу жида” [13, 394]).

Таким чином, поряд з усталеними мотивами гніву й образи, недовіри й упередженості в зображенні поляків та євреїв в повісті Гоголя “Тарас Бульба” виявляються нові ракурси у погляді на проблему опозиції “свій – чужий”, нові нюанси в її осягненні. У втіленні цієї бінарної опозиції прослідковується очевидний зв’язок з традиційним фольклорним зображенням “ляха” і “жида”, при цьому розмежування відбувається на конфесійному, культурному та соціальному ґрунті.

Література

1. *Горизонтов Л.* “Польская цивилизованность” и “русское варварство”: основание для стереотипов и автостереотипов / *Л. Горизонтов* // Славяноведение. – 2004. – №1. – С. 39 – 48.
2. *Фінберг Л.* Українсько-єврейські взаємини: історична міфологія, яка перемагає інтелектуалів / *Л. Фінберг* // Дух і Літера. – 1998. – №3 – 4. – С. 137 – 146.
3. *Дашкевич Я.* Шляхи подолання упереджень: Перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків / *Я. Дашкевич* // Польська культура в житті України: Історія. Сьогодення: Матеріали II Міжнародної наукової конференції. Київ, 6 – 9 листопада 1997 / За ред. Ю.Вовка. – К., 2000. – С. 23 – 29.
4. *Грицак Я.* Страсті за націоналізмом: Історичні есеї / *Я. Грицак*. – К.: Критика, 2004. – 344с.
5. *Наливайко Д.* Теорія літератури й компаративістика / *Д. Наливайко*. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 347 с.
6. *Забловський А.* Українсько-польська модель міжетнічних взаємин (XI – XVII ст.) / *А. Забловський* // Народна творчість та етнографія. – 2004. – №3. – С. 62 – 69.
7. *Яковенко Н.* Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. / *Н. Яковенко*. – К., 2002.
8. *Лотман Ю.* Из наблюдений над структурными принципами раннего творчества Гоголя / *Ю. Лотман* // Ученые записки Тартусского университета, 1970 – Вып.51. – С.31 – 43.
9. *Наливайко Д.* Первинні образи в творчості Гоголя / *Д. Наливайко* // Гоголезнавчі студії. – Ніжин, 1996. – Вип.1. – С.4 – 10.
10. *Душечкина Е.* “Тарас Бульба” в свете традиций древнерусской воинской повести / *Е. Душечкина* // Гоголь и современность. Творческое движение писателя в движении эпох. – К., 1983. – С.30 – 35.
11. *Барабаш Ю.* Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко / *Ю. Барабаш*. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 744 с.
12. *Яковенко Н.* Образ поляка в українській історичній белетристиці / *Н. Яковенко* // Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Матеріали наукової конференції, Кам’янець-Подільський, 29 – 31 травня 1992 р. – К., 1993. – С.125 – 132.
13. *Гоголь М.* Зібрання творів: У 3 т. – К.: Державне вид-во худ. літ., 1952. – Т.1. – 527с.
14. *Демкович-Добрянський М.* Українсько-польські стосунки у XIX сторіччі / *М. Демкович-Добрянський*. – Мюнхен, 1969. – 114 с.
15. *Марценішко В.* Функціонування амбівалентного образу поляка в українській літературі XVI – XIX ст. / *В. Марценішко* // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – Вип. 86. – Черкаси, 2006. – С. 39 – 50.
16. *Бен Г.* Был ли Тарас Бульба антисемитом и что думал об этом Гоголь? / *Г. Бен* // Звезда. – 2003. – №7. – С.203 – 207.

Викторія Марценішко

ВОПЛОЩЕННЯ ОППОЗИЦІЇ “СВОЙ – ЧУЖОЙ” В ПОВЕСТИ НИКОЛАЯ ГОГОЛЯ “ТАРАС БУЛЬБА”

Стаття посвящена дослідженню особливостей функціонування і смислового наповнення опозиції “свій – чужой” в повісті Миколая Гоголя “Тарас Бульба”. Особливе уваження уделено способам її художественного втілення в тексті повісті, при цьому акцентується на впливі етнічних стереотипів на формування образу “чужого”, “иног”.

Ключевые слова: миф, стереотип, опозиция, история, идеология, национальная идентичность, романтизм, религия, христианство.

Victoria Martsenishko

THE EMBODIMENT IN OPPOSITION “MY – ANOTHER’S” IN N.GOGOL’S STORY “TARAS BULBA”

The article is devoted to research the peculiarities of functional and meaning filling in opposition “my – another’s” in N.Gogol’s story “Taras Bulba”. The author paid attention to the manners of opposition’s artistic embodiment in this story.

Key words: myth, stereotype, opposition, history, ideology, national identity, romanticism, religion, Christianity.